अध्याय 1: संगच्छध्वं संवदध्वम्

विषय-सूची

6 प्रश्नावली · 22 प्रश्न

प्रश्नावली 1	संज्ञानसूक्तं सस्वरं पठत स्मरत लिखत च।	1 प्रश्न
प्रश्नावली 2	अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि पूर्णवाक्येन लिखत-	4 प्रश्न
प्रश्नावली 3	रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-	8 प्रश्न
प्रश्नावली 4	पट्टिकातः शब्दान् चित्वा अधोलिखितेषु मन्त्रेषु रिक्तस्थानानि पूरयत-	3 प्रश्न
प्रश्नावली 5	पाठे प्रयुक्तान् शब्दान् भावानुसारं परस्परं योजयत-	1 प्रश्न
प्रश्नावली 6	उदाहरणानुसारेण लट्-लकारस्य वाक्यानि लोट्-लकारेण परिवर्तयत-	5 प्रश्न

प्रश्नावली 1 — संज्ञानसूक्तं सस्वरं पठत स्मरत लिखत च।

प्रश्न 1

संज्ञानसूक्तं सस्वरं पठत स्मरत लिखत च। (सञ्ज्ञानसूक्त का सस्वर पाठ करें, याद करें और लिखें।)

हल

स्वाभ्यासात्मकः प्रश्नः। छात्राः स्वयं सूक्तस्य सस्वरं पठनं, स्मरणं, लेखनं च कुर्वन्तु।

उत्तर: विद्यार्थी स्वयं करें।

प्रश्नावली 2 — अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि पूर्णवाक्येन लिखत-

प्रश्न 1

सर्वेषां मनः कीदृशं भवेत्?

हल

मन्त्रस्य अनुसारं सर्वेषां मनः एकसमानं (समानं) भवेत् इति भावः।

उत्तर: सर्वेषां मनः समानं भवेत्।

प्रश्न 2

सङ्गच्छध्वं संवदध्वम् इत्यस्य कः अभिप्रायः?

हल

'सङ्गच्छध्वम्' = मिलित्वा अग्रे गच्छत; 'संवदध्वम्' = एकस्वरेण वदत — इति अस्य अभिप्रायः।

उत्तर: अस्य अभिप्रायः अस्ति यद् मिलित्वा अग्रे गच्छत, एक-स्वरेण वदत।

प्रश्न 3

सर्वे किं परित्यज्य ऐक्यभावेन जीवेयुः?

हल

सर्वे वैमनस्यं (मनोभेदं) परित्यज्य ऐक्यभावेन जीवेयुः इति उपदिश्यते।

उत्तर: सर्वे वैमनस्य परित्यज्य ऐक्यभावेन जीवेयुः।

प्रश्न 4

अस्मिन् पाठे का प्रेरणा अस्ति?

हल

अयं पाठः एकतायाः (ऐक्यस्य) प्रेरणां ददाति।

उत्तर: अस्मिन् पाठे एकतायाः प्रेरणां अस्ति।

प्रश्नावली 3 — रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

प्रश्न 1

परमेश्वरः सर्वत्र व्याप्तः अस्ति। (रेखाङ्कितपदम् — परमेश्वरः)

हल

कर्तृपदस्य (परमेश्वरः) स्थाने 'कः' इति प्रश्नवाचकपदं योज्यते।

उत्तर: कः सर्वत्र व्याप्तः अस्ति?

प्रश्न 2

वयम् ईश्वरं नमामः। (रेखाङ्कितपदम् — ईश्वरम्)

हल

कर्मपदस्य (ईश्वरम्) स्थाने 'कम्' इति प्रश्नवाचकपदं योज्यते।

उत्तर: वयम् कम् नमामः?

प्रश्न 3

वयम् ऐक्यभावेन जीवामः। (रेखाङ्कितपदम् — ऐक्यभावेन)

हल

प्रकारवाचकपदस्य (ऐक्यभावेन) स्थाने 'कथम्' इति प्रश्नवाचकपदं योज्यते।

उत्तर: वयम् कथम् जीवामः?

प्रश्न 4

ईश्वरस्य प्रार्थनया शान्तिः प्राप्यते। (रेखाङ्कितपदम् — ईश्वरस्य)

हल

षष्ठीविभक्त्यन्तपदस्य (ईश्वरस्य) स्थाने 'कस्य' इति प्रश्नवाचकपदं योज्यते।

उत्तर: कस्य प्रार्थनया शान्तिः प्राप्यते?

प्रश्न 5

अहं समाजाय श्रमं करोमि। (रेखाङ्कितपदम् — समाजाय)

हल

चतुर्थीविभक्त्यन्तपदस्य (समाजाय) स्थाने 'कस्मै' इति प्रश्नवाचकपदं योज्यते।

उत्तर: अहं कस्मै श्रमं करोमि?

प्रश्न 6

अयं पाठः ऋग्वेदात् सङ्कलितः। (रेखाङ्कितपदम् — ऋग्वेदात्)

हल

पञ्चमीविभक्त्यन्तपदस्य (ऋग्वेदात्) स्थाने 'कस्मात्' इति प्रश्नवाचकपदं योज्यते।

उत्तर: अयं पाठः कस्मात् सङ्कलितः?

प्रश्न 7

वेदस्य अपरं नाम श्रुतिः। (रेखाङ्कितपदम् — वेदस्य)

हल

षष्ठीविभक्त्यन्तपदस्य (वेदस्य) स्थाने 'कस्य' इति प्रश्नवाचकपदं योज्यते।

उत्तर: कस्य अपरं नाम श्रुतिः?

प्रश्न 8

मन्त्राः वेदेषु भवन्ति। (रेखाङ्कितपदम् — वेदेषु)

हल

अधिकरणवाचकपदस्य (वेदेषु) स्थाने 'केषु' (कुत्र) इति प्रश्नवाचकपदं योज्यते।

उत्तर: मन्त्राः केषु / कुत्र भवन्ति?

प्रश्नावली 4 — पट्टिकातः शब्दान् चित्वा अधोलिखितेषु मन्त्रेषु रिक्तस्थानानि पूरयत-

प्रश्न 1

सङ्गच्छध्वं ____ सं वो ____ जानताम्। देवा ____ यथा पूर्वे सं ____ उपासते।

हल

पट्टिकातः 'संवदध्वं', 'मनांसि', 'भागं', 'जानाना' इति शब्दाः यथास्थानं पूरिताः।

उत्तर: सङ्गच्छध्वं संवदध्वं सं वो मनांसि जानताम्। देवा भागं यथा पूर्वे सं जानाना उपासते।

प्रश्न 2

समानो मन्त्रः ____ समानी समानं ____ सह चित्तमेषाम्। ____ मन्त्रमभिमन्त्रये वः समानेन वो ____ जुहोमि।

हल

पट्टिकातः 'समितिः', 'मनः', 'समानं', 'हविषा' इति शब्दाः यथास्थानं पूरिताः।

उत्तर: समानो मन्त्रः समितिः समानी समानं मनः सह चित्तमेषाम्। समानं मन्त्रमभिमन्त्रये वः समानेन वो हविषा जुहोमि।

प्रश्न 3

समानी व ____ समाना ____ वः। समानमस्तु वो ____ यथा वः ____।

हल

पट्टिकातः 'आकूतिः', 'हृदयानि', 'मनो', 'सुसहासति' इति शब्दाः यथास्थानं पूरिताः।

उत्तर: समानी व आकूतिः समाना हृदयानि वः। समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसहासति।

प्रश्नावली 5 — पाठे प्रयुक्तान् शब्दान् भावानुसारं परस्परं योजयत-

प्रश्न 1

पाठे प्रयुक्तान् शब्दान् भावानुसारं परस्परं योजयत- (क) संगछध्वम् (ख) संवदध्वम् (ग) मनः (घ) उपासते (ङ) वसूनि (च) विश्वानि (छ) आकूतिः। [विकल्पाः — सेवन्ते, चित्तम्, मिलित्वा चलत, सङ्कल्पः, समस्तानि, एकस्वरेण वदत, धनानि]

हल

प्रत्येकं पदं तस्य भावानुसारं समुचितेन पदेन योजितम्।

उत्तर: (क) संगछध्वम् — मिलित्वा चलत; (ख) संवदध्वम् — एकस्वरेण वदत; (ग) मनः — चित्तम्; (घ) उपासते — सेवन्ते; (ङ) वसूनि — धनानि; (च) विश्वानि — समस्तानि; (छ) आकूतिः — सङ्कल्पः।

प्रश्नावली 6 — उदाहरणानुसारेण लट्-लकारस्य वाक्यानि लोट्-लकारेण परिवर्तयत-

प्रश्न 1

बालकाः हसन्ति।

हल

लट्-लकारस्य 'हसन्ति' इति पदं प्रथमपुरुषबहुवचने लोट्-लकारे 'हसन्तु' इति भवति।

उत्तर: बालकाः हसन्तु।

प्रश्न 2

युवां तत्र गच्छथः।

हल

लट्-लकारस्य 'गच्छथः' इति पदं मध्यमपुरुषद्विवचने लोट्-लकारे 'गच्छतम्' इति भवति।

उत्तर: युवां तत्र गच्छतम्।

प्रश्न 3

यूयं धावथ।

हल

लट्-लकारस्य 'धावथ' इति पदं मध्यमपुरुषबहुवचने लोट्-लकारे 'धावत' इति भवति।

उत्तर: यूयं धावत।

प्रश्न 4

आवां लिखावः।

हल

लट्-लकारस्य 'लिखावः' इति पदम् उत्तमपुरुषद्विवचने लोट्-लकारे 'लिखाव' इति भवति।

उत्तर: आवां लिखाव।

प्रश्न 5

वयं पठामः।

हल

लट्-लकारस्य 'पठामः' इति पदम् उत्तमपुरुषबहुवचने लोट्-लकारे 'पठाम' इति भवति।

उत्तर: वयं पठाम।